

Geleneksel ve tamamlayıcı tıp: Dünya Sağlık Örgütü bakış açısı

Doç. Dr. Harun Kırılmaz

1978 yılında Konya'da doğdu. İlk ve orta öğretimini Konya'da tamamladı. 2000 yılında Selçuk Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümünden mezun oldu. 2012 yılında Sakarya Üniversitesi Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalında doktorasını tamamladı. 2018 yılında Kamu Yönetimi alanında doçent unvanı aldı. 2001-2012 yılları arasında Sağlık Bakanlığında çeşitli kademelerde görev yaptı. Sağlık hizmetlerinde performans, hasta memnuniyeti, sağlık politikaları, hasta hakları ve etik konularında çalışmaları olan Kırılmaz, 2012 yılından bu yana Sakarya Üniversitesi Sağlık Yönetimi Bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Geleneksel ve tamamlayıcı tıp fiziksel ve ruhsal hastalıklardan korunma, iyileştirme veya tedavi etmenin yanında sağlığın iyi sürdürülmesinde de kullanılan, farklı kültürlere özgü teori, inanç ve tecrübelere dayalı, izahı yapılabilen veya yapılamayan bilgi, beceri ve uygulamaların bütünüdür. Diğer bir ifadeyle, modern tıbbi destekleyici ve tamamlayıcı yöntemlerdir. Geleneksel ve tamamlayıcı tıbbin temel amacı; kanıta dayalı olarak geleneksel ve tamamlayıcı tıbbin, modern tıp ile entegre bir şekilde kullanılmasına hizmet etmek suretiyle, bozulan insan sağlığının düzeltilmesine ve insan sağlığının korunmasına, iyileştirilmesine, rehabilite edilmesine ve geliştirilmesine katkı sağlamaktır.

Geleneksel ve tamamlayıcı tıp, sağlık hizmetlerinin önemli ve çoğu zaman dikkate alınmayan bir parçası olup; bazı ülkelerde geleneksel tıp, konvansiyonel olmayan tıp veya tamamlayıcı tıp olarak adlandırılabilir. Geleneksel ve tamamlayıcı tıp, sağlık bakımı ve özellikle de kronik hastalıklar için hastalık önleme ve tedavide uzun bir kullanım geçmişine sahiptir. Dünya Sağlık Örgütü 2014-2023 dönemine ilişkin geleneksel ve tamamlayıcı tıp stratejisi geliştirmiştir. Bu strateji, üye

ülkelerin proaktif politikalar geliştirmelerine ve toplumun sağlığını koruma ve geliştirme süreçlerinde geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının oynadığı rolü güçlendirecek eylem planlarına destek olmayı amaçlamaktadır.

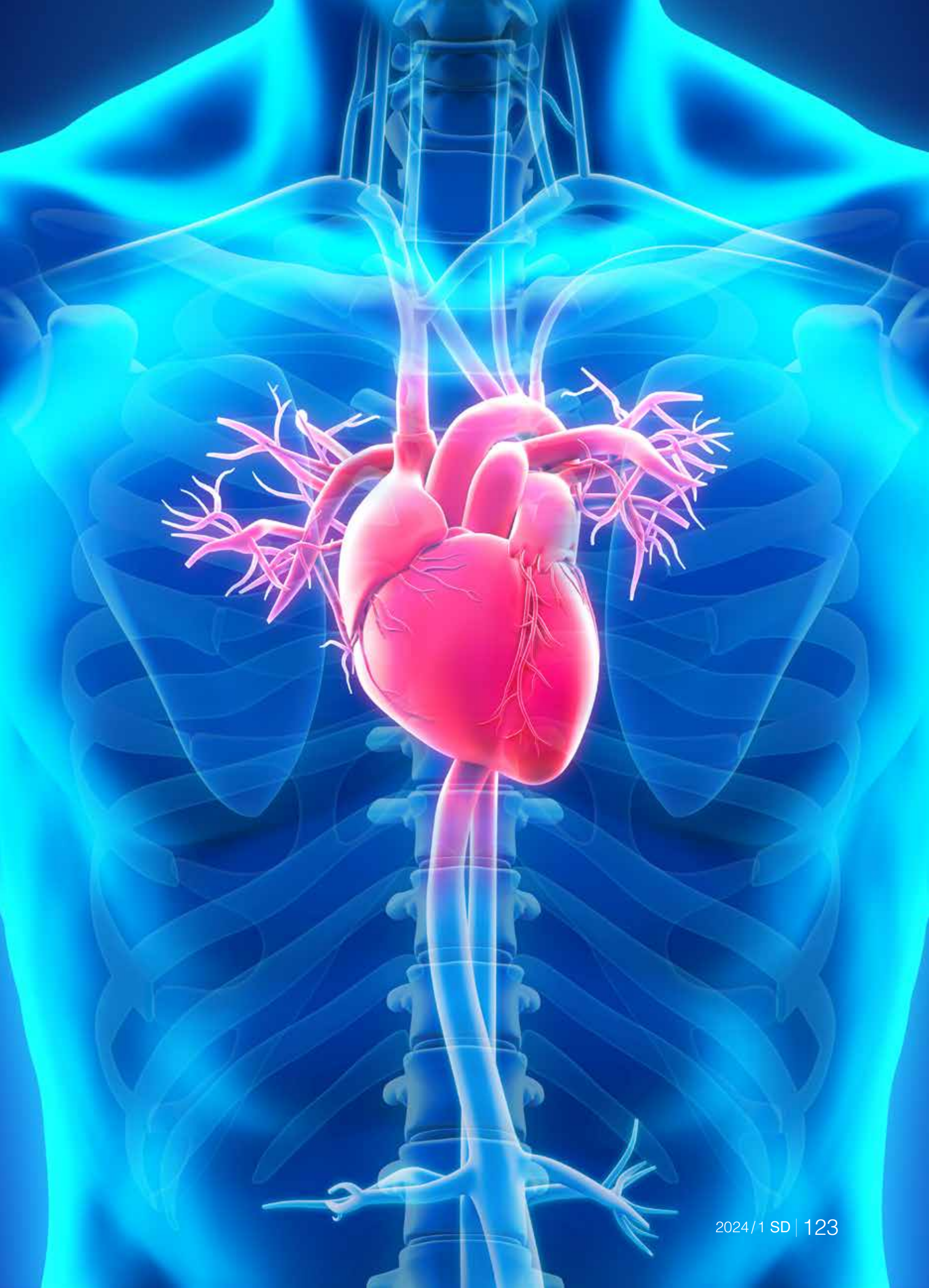
Dünya Sağlık Örgütü Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Stratejisinin temel amaçları üye ülkeleri şu konularda desteklemektedir: 1) Geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının sağlık ve insan odaklı sağlık hizmeti sunumunda potansiyel katkısını kullanmak, 2) Geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları ve uygulayıcıları hakkında gerekli düzenlemeler ve araştırmalar sonucunda sağlık sistemlerine entegre ederek, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının güvenli ve etkin kullanımını teşvik etmek.

Dünya Sağlık Örgütü Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Stratejisi üye ülkeler için aynı zamanda dört boyutta temel hedefler ortaya koymaktadır: i) Politika (geleneksel ve tamamlayıcı tıp politikalarını ve programlarını geliştirerek ve uygulayarak, mümkün olduğunda ulusal sağlık hizmetleri sistemlerine entegre etmek), ii) Güvenlik, etkinlik ve kalite (bilgi tabanını genişleterek ve hizmet kalite standartları konusunda rehberlik sağlayarak geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının güvenliğini, etkinliğini ve kalitesini arttırmak),

iii) Erişim (düşük gelirli vatandaşların sağlık hizmetine erişimine vurgu yaparak geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının kullanılabilirliğini ve erişilebilirliğini arttırmak), iv) Rasyonel kullanım (hizmet sunucular ve tüketiciler açısından geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının tedavi amaçlı kullanımını teşvik etmek).

Dünya Sağlık Örgütü Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Stratejisinin dünya çapında uygulamasında önemli ilerleme kaydedilmesine rağmen, üye ülkelerin aşağıdaki konularda birtakım zorluklar yaşamaya devam ettiği de görülmektedir:

- Politika ve düzenlemelerin geliştirilmesi ve uygulanması
- Geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarını birinci ve ikinci basamak sağlık hizmetlerine entegre etmek için stratejileri ve kriterleri belirlemek ve değerlendirmek
- Güvenlik ve kalite, özellikle ürün ve hizmetlerin değerlendirilmesi, hizmet sunucuların niteliği, uygulamaların etkinliğini değerlendirmek için kriterler ve metodoloji
- Tanıtım, reklam ve talepleri kontrol etme ve düzenleme
- Araştırma ve geliştirme
- Hizmet sunucularının eğitim ve öğretimi

Geleneksel ve tamamlayıcı tıp eğitime yönelik üç farklı alternatifin öne çıktığı görülmektedir: 1) Geleneksel ve tamamlayıcı tıp eğitiminin modern tıp eğitime entegre edilmesi, 2) Modern tıp eğitiminden bağımsız geleneksel ve tamamlayıcı tıp eğitimi ve 3) Geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarına yönelik sağlık eğitimi.

- Politikalar, düzenlemeler, hizmet profilleri ve araştırma verileri hakkında bilgi paylaşımı veya tüketiciler için güvenilir objektif bilgi kaynakları edinme gibi konularda bilgi ve iletişim

Dünya Sağlık Örgütü Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Stratejisi söz konusu zorlukları aşmayı amaçlamaktadır. Bu noktada üye ülkelerin faaliyetlerini aşağıda belirtilen stratejik alanlarda yoğunlaştırmaları durumunda söz konusu zorlukları ortadan kaldırmaları mümkün olabilmektedir:

- Geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının rolünü ve potansiyelini anlayan ve tanıyan politikalar aracılığıyla, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının aktif olarak yönetilmesini sağlayacak bilgi tabanını oluşturmak.
- Eğitim ve öğretim, ürünler, hizmetler ve hizmet sunucular hakkında yapılacak düzenlemelerle geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının kalite güvencesini, güvenliğini, uygun kullanımını ve etkinliğini güçlendirmek.

- Sağlık hizmetlerini ve sağlık çıktılarını iyileştirmek için potansiyel katkılarını değerlendirilerek ve kullanıcıların sağlık bakımı hakkında bilinçli seçimler yapabilmelerini sağlayarak geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarını sağlık hizmeti sunumuna entegre etmek.

Bu çerçevede Dünya Sağlık Örgütü ve üye ülkelerin geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları ve hizmet sunucularının eğitimi ile ilgili büyük ölçüde değişiklik yapmaları gerekmektedir. Özellikle eğitim, akreditasyon ve regülasyon alanlarında önemli adımların atılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Diğer taraftan araştırma ve geliştirme çalışmalarına ağırlık verilmesi; bu kapsamda geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının sağlık hizmetlerine entegre edilmesi için teknik standartların ve kılavuzların geliştirilmesi önem arz etmektedir.

2002-2005 döneminde ortaya konan Dünya Sağlık Örgütü Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Stratejisi kapsamında, birçok ülke geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarını sağlık

sistemlerine entegre etme için büyük çaba sarf etmiştir. Bu kapsamda son yıllarda üye ülkelerin geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının güvenli ve etkin kullanımını teşvik etmek için çeşitli düzenlemeleri ve politikaları oluşturduğu ve hayata geçirdiği görülmektedir. Diğer taraftan Dünya Sağlık Örgütü de bu süreçte üye ülkeleri desteklemek amacıyla standartlar geliştirmiş, teknik kılavuzlar yayınlamış, eğitimler ve çalıştaylar düzenlemiştir. Bu gelişmelerin sonucu olarak 1999 yılında 25 olan geleneksel ve tamamlayıcı tıp politikasında sahip olan sağlık stratejisi sayısı, 2003 yılında 39'a, 2005 yılında 45'e, 2007 yılında 48'e ve 2012 yılında 69'a yükselmiştir. Benzer şekilde bitkisel tedavi içerikli geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları sayısı 1999 yılında 65 iken, 2003 yılında 82'ye, 2005 yılında 92'ye, 2007 yılında 110'a ve 2012 yılında 119'a çıkmıştır.

Bu doğrultuda geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarını güvenli ve nitelikli hâle getirmek amacıyla, mevcut hizmet sunucular da dâhil olmak üzere, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulayıcıları için nicelik, kalite, akreditasyon ve eğitim konularında birçok ülkede çeşitli düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Söz konusu düzenlemeler neticesinde konu ile ilgili önemli ilerleme kaydedilmiştir. Üniversite düzeyinde lisans, yüksek lisans ve doktora derecelerinde üst düzey geleneksel ve tamamlayıcı tıp eğitimi programına sahip ülke sayısı 39'a yükselmiştir. Örneğin Hindistan'da resmi olarak tanınan geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları eğitim sisteminde yer almaktadır. 508 okulda yıllık 26 bin civarında lisans öğrencisine ve 117 okulda yıllık yaklaşık 2.500 lisansüstü öğrencisine geleneksel ve tamamlayıcı tıp eğitimi verilmektedir. Ayrıca bazı ülkelerde sağlık meslek mensuplarının eğitim müfredatlarına geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları eklenmiştir. Diğer taraftan, dünya genelinde geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları alanında araştırma enstitüleri kurulmasında ilerleme kaydedilmiş, bu alanda araştırma enstitüsüne sahip ülke sayısı önemli ölçüde artmıştır. 1999 yılında 19 ülkede geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları alanında araştırma enstitüsü varken, bu sayı 2003 yılında 56'ya, 2012 yılında ise 73'e yükselmiştir.

Konu ile ilgili gelişmelerden yola çıkarak, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulayıcılarının bilgi ve becerilerini edinme yöntemleri ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Bazı ülkelerde geleneksel ve tamamlayıcı tıp eğitim programı oluşturulmuş ve hizmet sunucuların bu eğitim ve öğretim programını tamamlamaları şartı getirilmiştir. Örneğin birçok Avrupa ülkesinde ve Kuzey Amerika'da geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulayıcılarının üniversite düzeyinde programlarda eğitim almaları gerekmektedir. Benzer şekilde Çin, Kore, Hindistan ve Vietnam'da geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarını kullanmak üzere hekimlerin spesifik bir üniversite eğitimi almaları zorunludur. Eğitim ve öğretim programlarına ek olarak birçok ülke, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulayıcıları için çeşitli düzenlemeler yapmıştır.

Bununla birlikte gelişmekte olan birçok ülkede, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları nesilden nesile sözlü olarak aktarılmakta ve bu durum, söz konusu alanda nitelikli uygulayıcıların tanımını ve bu uygulamaların kurumsallaşarak sağlık sistemine entegre edilmesini zorlaştırmaktadır. Nitekim Dünya Sağlık Örgütüne üye ülkelerin yaklaşık yarısında geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulayıcıları ile ilgili herhangi bir düzenlemenin olmadığı görülmektedir. Bu doğrultuda, ülkelerin mevcut durumlarını göz önünde bulundurarak konu ile ilgili önceliklerini ve ihtiyaçlarını belirlemeleri, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları ile koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetleri arasında gerekli işbirliğini sağlamaları gerekmektedir. Bu kapsamda eğitim ve öğretim başta olmak üzere, kurumsal yapılanma ve yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesi neticesinde, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının sağlık sistemlerine entegre edilmesine öncelik verilmelidir.

Sonuç olarak Dünya Sağlık Örgütü Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Stratejisi çerçevesinde Dünya Sağlık Örgütü'nün hedefleri ve uygulamaları ile üye ülkelerin uygulamaları dikkate alındığında uygulamaya yönelik aşağıdaki hususların öne çıktığı görülmektedir:

- Uygun ulusal politikalar aracılığıyla geleneksel ve tamamlayıcı tıbbın aktif yönetimi için bilgi tabanı oluşturmak.

- Geleneksel ve tamamlayıcı tıp ürünlerini, uygulamalarını ve uygulayıcılarını düzenleyerek geleneksel ve tamamlayıcı tıbbın kalite güvencesini, güvenliğini, uygun kullanımını ve etkinliğini güçlendirmek.
- Geleneksel ve tamamlayıcı tıp hizmetlerini sağlık hizmeti sunumuna ve sağlık hizmetlerine entegre ederek evrensel sağlık kapsamını teşvik etmek.

Geleneksel ve tamamlayıcı tıp eğitimi-ne yönelik ise üç farklı alternatifin öne çıktığı görülmektedir: 1) Geleneksel ve tamamlayıcı tıp eğitiminin modern tıp eğitimine entegre edilmesi, 2) Modern tıp eğitiminden bağımsız geleneksel ve tamamlayıcı tıp eğitimi ve 3) Geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarına yönelik sağlık eğitimi.

Bu makalede, geleneksel ve tamamlayıcı tıbbın tanımı, sağlık sistemlerindeki önemi ve DSÖ'nün stratejileri ele alınarak politika, eğitim ve entegrasyon eksiklikleri vurgulanmıştır. Bir sonraki sayıda, "Uygulama ve Eğitime İlişkin Mevcut Durum Analizi" detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Kaynaklar

Bodeker, G.&Ong, C. K. (2005). *WHO global atlas of traditional, complementary and alternative medicine (Vol. 1)*. World Health Organization.

World Health Organization. (2002). *Traditional medicine: growing needs and potential (No. WHO/EDM/2002.4)*. World Health Organization.

World Health Organization. (2002). *WHO traditional medicine strategy: 2002-2005*. World Health Organization.

World Health Organization. (2005). *National policy on traditional medicine and regulation of herbal medicines: Report of a WHO global survey*. World Health Organization.

World Health Organization. (2005). *WHO guidelines for quality assurance of traditional medicine education in the Western Pacific Region*. WHO Regional Office for the Western Pacific.

World Health Organization. (2012). *The regional strategy for traditional medicine in the Western Pacific (2011-2020)*. World Health Organization.

World Health Organization. (2013). *WHO traditional medicine strategy: 2014-2023*. World Health Organization.

World Health Organization. (2018). *Traditional and complementary medicine in primary health care (No. WHO/HIS/SDS/2018.37)*. World Health Organization.

World Health Organization. (2019). *WHO global report on traditional and complementary medicine 2019*. World Health Organization.